

Проф. др Марина М. Симовић

Омбудсман за дјецу Републике Српске
Факултет правних наука Паневропског универзитета „Апеирон“ у
Бањој Луци

Проф. др Миомира П. Костић

Правни факултет Универзитета у Нишу

ПОЛИТИКА СУЗБИЈАЊА КРИМИНАЛИТЕТА И НАУКА БЕЗБЕДНОСТИ*

У раду ауторке су најприје нагласиле да појава и развој превенције криминалитета чине нека од битних обилежја кривичноправних система у модерним државама свијета и кроз њих се често рефлектује глобални „трансфер“ праксе и идеје превенције на начин како су оне уграђене у различите јурисдикције и унутар саме јурисдикције поједине државе. Тај начин је увијек јасно обликован различитим локалним и културолошким традицијама, као и социјално-легалистичким контекстом питања која регулише. Прихватање превентивних стратегија и технологија, у најширем смислу, условљено је њиховим савњавањем са политичким стремљењима, с једне стране, као и њиховим савзвучјем са вриједностима културе, с друге стране. Затим, битно је сагледати и схватања злочина, реда и безбједности, с тим што ова три појма чине кључ развоја превенције злочина и сигурности у друштвеној заједници.

Кључне ријечи: Превенција криминалитета; Наука безбједности; Ризични фактори; заштитни фактори.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Питање превенције криминалитета неопходно је сагледати у односу на прошли, као и савремени пораст усвајања, у већем или мањем

Марина М. Симовић, *marina.s@blic.net*.

Миомира П. Костић, *kosticm@prafak.ni.ac.rs*.

* Рад је резултат истраживања на пројекту „Одговорност у правном и друштвеном контексту“ који финансира Правни факултет Универзитета у Нишу.

обиму, нивоа превентивног менталитета код људи, у једном јасном историјском контексту. Неодвојиво је уочити и схватања о злочину, реду и безбједности, с тим што ова три појма чине кључ развоја превенције злочина и сигурности у друштвеној заједници.

Појава и развој превенције криминалитета чине нека од битних обиљежја кривичноправних система у модерним државама свијета и кроз њих се често рефлектује глобални „трансфер“ праксе и идеје превенције, на начин како су оне уграђене у различите јурисдикције и унутар саме јурисдикције поједине државе.¹ Тај заокрет ка превенцији, заједно са расправама које се о томе воде, различитом праксом и технолошким поступцима који се примјењују у превенцији, није постављен као премиса на основу теоријског кохерентног оквира, већ на бројним претпоставкама, које често нису сагласне једна другој. Међутим, овај приступ је увијек јасно обликован различитим локалним и културолошким традицијама, као и социјално-легалистичким контекстом питања која регулише. Прихватање превентивних стратегија и технологија, у најширем смислу, условљено је њиховим савњавањем са политичким стремљењима, с једне стране, као и њиховим сазвучјем са вриједностима културе, с друге стране.

Технолошке промјене имале су круцијалну улогу у превенцији злочина. Па ипак, ма како оне биле уобичајене на први поглед, сви технолошки поступци и стратегије у превенцији криминалитета утискују унутар себе моћне захтјеве о људском напору и могућностима да се спроводи превенција. Превенција криминалитета није само слободно вреднована „торба за алат“ проистекла из праксе, већ је дубоко усађена у концептуална полазишта и изазива оспоравања различитих етичких и социјалних питања.

У криминалополитичкој књижевности заиста није неопходно износити покушаје различитог скицирања онога „што је успјешно“ у превенцији криминалитета. То, само по себи, не значи да је евалуација исхода превенције криминалитета небитна. Напротив, сазнања презета из имплементације и исхода превентивних мјера представљају суштину у грађењу и разумијевању могућности и цијене коштања предузетих мјера у превентивном приступу злочину и како их побољшати. Значење „успјеха“ није никако раздвојено од саме суштине културолошких обиљежја.² Расправе о ономе „што је успјешно“ често пред-

¹ Вид. S. P. Chainey, S. J. Curtis-Ham, R. M. Evans, G. J. Burns, “Examining the extent to which repeat and near repeat patterns can prevent crime”, *Policing: An International Journal*, Vol. 41 No. 5, 2018, 608–622.

² Вид. H. Schubert, “Urban crime prevention - broadening of perspectives”, *Journal of Place Management and Development*, Vol. 9 No. 2, 2016, 120–136.

стављају борбу мишљења око мјеста извјесних критеријума и јавних вриједности, које није једноставно свести на универзално прихватљиву компоненту дјелотворности.³

2. САВРЕМЕНА СХВАТАЊА ПРЕВЕНЦИЈЕ КРИМИНАЛИТЕТА

Без обзира на настојања наведених мислилаца и несумњив допринос и наслеђе осталих поборника превенције криминалитета (представници социолошке и неокласичне школе) до периода савременог доба, период од касног 19. вијека ипак је показао спори пораст развитка и сложене диобе посла у односу на релацију задатака које је постављала контрола криминалитета. Резултанта структуре кривичног правосуђа била је изграђена искључиво око: одговорности, процесуирања, тражења доказа и поправљања свог објекта – откривеног учиниоца кривичног дјела. Проактивна превенција криминалитета заузимала је мало мјеста, осим у елементу расплинутог генералног или индивидуалног застрашивања, који је био побуђен ограниченом вјероватноћом хапшења и кажњавања оних који су прекршили норме кривичног законодавства.⁴

Наравно, ни извјесна очекивања о значају „нове полиције“ нису у потпуности испунила очекивања својих промотера, прије свега због повећања цијене коштања растућих полицијских снага. Исто тако, даљи пораст статистичких показатеља у касним годинама 19. вијека указивао је на један посебан напор у приказивању и прикупљању опипљивих показатеља професионалне ретрибутивне праксе у односу на криминалитет. С друге стране, пошто учинак превенције криминалитета није тако једноставно мјерити бројкама, самим тим и предузете напоре није једноставно верификовати. Такође, постоји још један важан моменат, везан за развој субкултуре полицијског поступања. Наиме, тај облик субкултуре је оријентисан на акцију, делање и „мачо“ културолошке вриједности које „славе“ откривање и хапшење учинилаца, док је, с друге стране, превентивни рад нешто што добија епитет „негламурозног“.

Посљедњих тридесетак година у савременим државама свијета забиљежена је „експлозија“ различитих иницијатива у спрјечавању злочиначког понашања, која је превасходно била усмјерена на превенцију, а не на кажњавање учинилаца, на посљедице, прије него на узроке и на саме злочине, а много мање на злочинце. Ова савремена тежња даје

³ Вид. *The Oxford Handbook of Criminology*, (ed. by Mike Maguire, Rod Morgan and Robert Reiner), Oxford University Press 2007, 865–867.

⁴ Вид. G. Meško, B. Lobnikar, “The contribution of local safety councils to local responsibility in crime prevention and provision of safety”, *Policing: An International Journal*, Vol. 28 No. 2, 2005, 353–373.

примат будућој владавини (сигурност) над оживљавањем прошлости (правда). Сходно томе, јасно је да у модерним друштвима „успон“ превенције криминалитета показује „основни заокрет парадигме“ у кривичном правосуђу и контроли злочина, из основа мијењајући начин на који се до тада сагледавао злочин и структура социјалних односа. Као последица тог схватања јавља се „превентивно партнерство“, као дефинисан облик савремене контроле криминалитета. Стога, Гарланд (*Garland*) закључује: „Дуже од двије деценије... окупљена је читава нова инфраструктура на локалном нивоу која се односи на злочин и наред на сасвим један други начин. Нова инфраструктура је снажно усмјерена ка низу циљева и приоритета – превенцију, безбједност, редукцију штете, губитка и страха – што је потпуно другачије од традиционалних циљева прогона, кажњавања и кривичног правосуђа“.⁵

Ипак, постоје извјесни показатељи оживљавања превенције криминалитета у касним годинама 20. вијека. Наиме, статистички подаци указали су на драматичан пораст обима криминалитета од шездесетих година 20. вијека, па надаље, показујући истовремено потпуну упућеност на ретрибутивни систем кривичног правосуђа. Истовремено, подаци о виктимизацији подстакли су на размишљање да за већину учињених злочина не постоје сазнања у институцијама формалног система, при чему су поново покренута питања о учинку застрашивања који се остварује кажњавањем од стране органа власти. Затим, поново је уочен значај процеса неформалне друштвене контроле, који се развијао заједно са социјалним и културним ставовима насталим у периоду после Другог свјетског рата, када је дошло до кидања породичних и рођачких веза и замирања односа у локалним заједницама. Са првим економским кризама средином седамдесетих година 20. вијека, владе европских држава отпочеле су тражење начина за фискалане уштеде. Установљени модели контроле криминалитета као да су представљали изражен финансијски губитак за јавну потрошњу, при чему се истакла неопходност тражења алтернативних рјешења.⁶

У посљедњих двадесетак година жртве криминалитета су заузеле истакнуто место у заинтересованости опште јавности за њихов положај. У свјетлу перцепције да су жртве биле „заборављене особе“ од стране система кривичног правосуђа, као и развоја сензибилитета према категоријама вулнерабилних особа, са посебно наглашеним виктимитетом, попут дјете, жена и старих особа, нови политички концепт сагледава потребе ових особа настале из процеса виктимогенезе, тако што је усмјерен и отворен за усвајање великог броја политичких докумената, службених декларација и приједлога савремених законских рјешења.

⁵ Цит. према: *The Oxford Handbook of Criminology*, loc. cit.

⁶ Цит. према: *ibid.*

Спроведене су различите реформе, у односу на положај жртве кривичног дјела, које су у многим случајевима нашле своју практичну евалуацију. Нека од предложених рјешења треба да обезбиједи финансијску, практичну и психолошку подршку за жртве, у оквиру друштвене заједнице, кроз рад организација, као што је „Подршка жртвама“ у Великој Британији или кроз програме попут „помоћ жртви/свједоку“ који су се развили у САД. Ова врста реформи и неки уско специјализовани облици организовања, слично оснивању центара за жртве силовања, склоништа за претучене жене, затим покретање државних програма за надокнаду штете жртвама, представљају примјере поступања у већини западних земаља.

Друга група реформи усмјерена је ка вишем нивоу интегрисаности жртва у систем кривичног правосуђа. „Присутност“ жртва обезбиједила би се од стране самих државних органа и служби, попут полиције, тужилаштва и суда, који би обавјештавали жртве о свим релевантним одлукама током трајања кривичног поступка.

Затим, сљедећа група реформских напора има за циљ обезбјеђивање правде на један практичнији начин, тиме што би се од учиниоца захтијевало плаћање одштете, без обзира да ли о имовинскоправном захтјеву одлучује кривични или грађански суд. Још једна врста реформи и даље се одвија на плану ресторативне правде, у облику медијације или постизања „реинтегративног стида“, у сврху помоћи жртвама.⁷

Током седамдесетих година прошлог вијека доминирала је специфична идеологија, која је касније била најдиректније повезана са развојем покрета за права жртва, која се често називала „ред и закон оријентација“. Међутим, временом је дошло до обесхрабтивања евалуације рехабилитационих програма предвиђених за делинквенте, што је додатно допринијело разочарању у идеал рехабилитације, коме је тежила модерна пенеологија, па је тако успостављено погодно тло за развој алтернативних идеолошких приступа, укључујући и оне који су усмјерени на жртву.⁸

Са становишта односа између друштвене правде и кривичног правосуђа могу се поставити извјесна питања: код друштвене правде – о томе шта је неопходно да једно друштво буде праведно конституисано; код кривичног правосуђа – о основама праведног кажњавања.⁹ Оно

⁷ Вид. L. Sebba, “On the Relationship between Criminological Research and Policy: The Case of Crime Victims“, *Criminology and Criminal Justice* 2001, 1, 27–28. <http://crj.sagepub.com/cgi/reprint/1/1/27>, приступ: 22.11.2009.

⁸ Вид. М. Костић, „Виктимолошки приступ и реформа кривичног правосуђа“, *Реформа кривичног правосуђа*, Правни факултет у Нишу, Ниш 2010, 241–268.

⁹ Видјети чланак о значају концепта ресторативне правде за постизање равнотеже интереса жртве, друштвене заједнице и делинквента: М. Костић, „Успостављање стандарда за ресторативну правду“, *Темид* 1/2007, 5–14.

што иде у прилог друштвеној правди обично обухвата претпоставку да друштво може бити праведно само онда ако је предузело кораке којима је осигурана праведна расподела (редистрибуција) у располагању друштвеним богатством, а ако нема једнакости у располагању, онда бар неопходност задовољавања основних потреба¹⁰ чланова тога друштва. С друге стране, у прилог кривичном правосуђу наводи се претпоставка да кажњавање може бити праведно само ако је засновано на јасним ретрибутивним принципима.¹¹

Редистрибутивни концепт друштвене правде и ретрибутивни концепт кривичног правосуђа чине два основна и често повезана полазишта њихове условљености. Једна је веза емпиријске, а друга нормативне природе.

Емпиријска заснованост је у томе што је извјесна форма редистрибутивне правде есенцијална за смањење обима криминалитета у напредним индустријским друштвима. Неједнакост у расподјели прихода непосредно утиче на ниво криминалитета. Другим ријечима, што је већи диспарат богатства између виших и нижих друштвених слојева у једној заједници, то је већа стопа криминалитета. Чак, тај обим може бити и виши у оним друштвима у којима је већа заступљеност оног дијела становништва из нижих друштвених слојева који живе испод неопходног минимума прихода за задовољење основних потреба за егзистенцијом.

Нормативна заснованост је у томе да су законом прописане кривичне санкције, приликом изрицања и дјеловања, мањкаве и то онда када се изричу оним особама којима друштвена правда није ни била доступна прије учињеног кривичног дјела, па отуда тврдња да је „ретрибутивна правда могућа само у контексту редистрибутивне социјалне правде“.¹²

¹⁰ Постоје различити критеријуми за класификацију потреба. У литератури се наводе многобројне подјеле – на опште и специфичне потребе, сталне и промјенљиве, незамјенљиве и замјенљиве, одложиве и неодложиве, природне, физичке и луксузне, стварне и замишљене и др. Нарочити значај има подјела према начину на који се потребе задовољавају. Тако се могу разликовати: личне (када их човјек задовољава као индивидуа и одлучује о врсти, приоритету, начину и времену задовољавања); заједничке (које се изражавају у кругу интересената и чине синтезу, а не механички збир личних потреба) и опште друштвене потребе (које се задовољавају у цијелом друштву и под истим условима за све чланове друштвене заједнице). Наведено према: М. Костић, „Потребе, социјалне разлике и криминалитет“, *Узроци и последице социјалне диференцијације у нашем друштву данас*, Приштина 1997, 223–229.

¹¹ W. C. Heffernan, J. Kleinig: “Introduction“, u: *From Social Justice to Criminal Justice, Poverty and Administration of Criminal Law*, (ed. by William C. Heffernan, John Kleinig), Philpsophy 2000, 1–24. <http://books.google.com/books?isbn=0195129857...> приступ: 7.7.09. Такође, видјети поставке учења класичне школе кривичног права: С. Константиновић Вилић, В. Николић Ристановић, М. Костић, *Криминологија*, Пеликан принт, Ниш 2009, 266–267.

¹² *Ibid.*

Систем кривичног правосуђа, спроводећи ретрибутивну правду, усмјерен је да одговори на питања о томе који је закон прекршен, ко га је прекршио и како санкционисати кривца тако да се постигне циљ специјалне превенције. Ресторативна правда, умјесто ретрибуције, тежи ка поновном успостављању стања нарушеног извршењем кривичног дјела, што се постиже примјеном разних метода: посредовањем између учиниоца кривичног дјела и жртве, извињењем, мирењем, накнадом штете или другим облицима надокнаде причињене штете жртви.

С обзиром на то да се у оквиру концепције ресторативне правде криминалитет сагледава као повреда или нанијето зло, извршилац кривичног дјела треба да настоји да отклони или исправи последице учињеног дјела. При томе се потенцирају потребе жртве и шири утицај криминалитета на друштво у коме преступник живи, како би се постојећи конфликт разријешо на најбољи могући начин.

Оно што не постоји у одредбама домаћег кривичног законодавства јесте примјена ресторативне правде у затворима, што би био један од приједлога за будућа законска рјешења и један од дјелотворнијих начина спрјечавања будућег новог криминалног понашања, односно спрјечавање рецидивизма.

На први поглед изгледа да је примјена казне затвора антитеза идеала примјене ресторативне правде и да се принцип ресторативне правде не може примијенити у затворској средини и на осуђеничку популацију. Међутим, када затвор сагледамо као институцију у којој се осуђеници припремају да се врате у друштво и да више не врше кривична дјела, онда затвор може да буде сагледан и као идеална околина за практичну примјену ресторативног процеса.

Постоји неколико различитих начина како се принципи ресторативне правде могу примијенити унутар самог затворског контекста. Најприје је неопходно препознати да криминалитет није нешто што се дешава само унутар затворских зидина и примијенити методе ресторативне правде у оним случајевима када осуђеници признају извршено дјело за које се налазе у затвору и сматрају се одговорним за своје поступке. Други услов за примјену ресторативне правде је одређена врста извршеног деликта. У практичној примјени ресторативно пресуђење се примјењује у сљедећим случајевима: 1) оштећење имовине, 2) вербални деликти (пријетње и увреде), 3) туче, 4) делинквенција малолетника.¹³

Примјена ресторативне правде у затворским условима вишеструко користи затвореницима. Могућност репарације развија код затвореника

¹³ E. Kimmitt, *Restorative Justice in Prisons*, "With a little imagination and a lot of courage, prisons could become a natural setting for Restorative Justice", Oxford Centre for Criminological Research, Prison Service Journal / Resource Book and Report 2002.

сопствени смисао вриједности јер су у ситуацији да помогну другима, својој породици и друштву. Способност да буду великодушни битан је дио хуманости. Затим, ресторативна правда уводи друштво у затвор и затворенике чини видљивијим онима који су ван затворских зидина. Ресторативна правда омогућава да друштво препозна своју одговорност према затвореницима јер су затвори дио друштвеног контекста. Ипак, најважније је да примена ресторативне правде омогућава да затвореници на прави начин сагледају своје понашање и штету коју је такво понашање проузроковало. Уколико се ресторативан приступ користи за рјешавање дисциплинских престапа затвореника, онда циљ није једноставно кажњавање затвореника који је прекршио неко затворско правило, већ да се затворенику помогне да разумије како да живи као дио друштва унутар затвора.¹⁴

3. ПОСЉЕДИЦЕ СТАВА „НИШТА НЕ УСПИЈЕВА“

У литератури из области криминологије сва наведена настојања често се тумаче као посљедица чувене флоскуле Мартинсона, Липтона и Вилкса (*Martinson, R., Lipton, D., Wilks, J., 1974*) да „ништа не успијева“ (“nothing works“). Ови криминолози су, користећи поступак мета – анализе, извршили потпуну евалуацију програма кривичноправне рехабилитације која је била примјењивана у периоду од 1945-1967. године у Европи. Закључили су да „уз неколико изолованих изузетака рехабилитативни напори, који су били пријављени, нису остварили примјетан утицај на рецидивизам“.¹⁵ Резултати те процјене су их увјерили да „ништа“ нема неки посебан успјех и да се ниједан програм не чини бољим од оног другог. Стога се, у каснијој криминологији, управо под утицајем овако песимистичног закључка, поставило питање „шта успијева“, са циљем промјене професионалне идеологије у криминологији 21. вијека.

Све до касних шездесетих година 20. вијека криминолози су вјеровали да ће научно истраживање узрока злочина створити основ индивидуализације третмана који би умањио рецидивизам код учинилаца. Касније, све до средине седамдесетих година 20. вијека, овај став је доживео пропаст и био је замијењен професионалном идеологијом да „ништа не успијева“ у корекционом третману учинилаца, под Мартинсоновим утицајем, да су узроци криминалитета структурални и да криминалитет може бити превениран једино под утицајем социјалне правде. Ова професионална идеологија има једну „несрећну консеквенцу“ озакоњене „деструкције знања“ (која показује шта не успијева, а примјењује се), као језгро интелектуалног криминолошког пројекта и дио је ослабљених

¹⁴ Вид. С. Константиновић Вилић, М. Костић, *Пенологија*, Центар за публикације Правног факултета, Ниш 2011, 111–113.

¹⁵ “Nothing works“, http://sociologyindex.com/nothing_works.htm, приступ: 8.9.2010.

напора „конструктивног знања“ (које показује шта успијева, а не при-мјењује се). Покрет „шта успијева“ (“what works“) унутар корекционог третмана, међутим, захтијева алтернативну професионалну идеологију, која, поново, уводи употребу науке у процес разрјешавања питања везаних за злочин. Ова визија ће унаприједити криминологију као науку и допринијети више него став „ништа не успијева“ у односу на добробит, како учинилаца, тако и јавног реда у превенирање криминалитета.¹⁶

Даљи помак у савременој превенцији криминалитета одвијао се под утицајем Вилсона (*J. Wilson, 1975*) и његовог дела *Thinking About Crime*. На мјесту идеја о поправљању злочинаца путем социјалних програма било је и оживљавање класичних мисли о застрашивању учинилаца у комбинацији са тежњом механизма неформалне контроле и новог прагматичног реализма. Вилсон се залагао за приступ у коме криминологија остварује много тешње везе са циљевима јавне политике и да то треба да буде достижно. Према његовом мишљењу, до тада је постојала једна превелика окупираност питањима широке социјалне и структуралне узрочности. Криминолошке теорије, које узроке криминалитета објашњавају дјеловањем фактора социјалне средине, остале су, према овом аутору, непотврђене или непрактичне. Политика превенције треба да се усмјери на оно што може да се промијени или чиме се може манипулисати. Нова логика била је у томе да се тражи интервенција која би могла да умањи извор криминалних могућности и унаприједи вјероватноћу откривања и хапшења злочинаца. Мотивациона питања, као и она друштвене, структуралне или психолошке природе, треба да буду потиснута у позадину дјелања.¹⁷

Према Екблomu (*Ekblom, 2000*) то су „крајњи фактори“. У „новој криминологији свакодневног живота“ (*Garland, 1996*) у претходници превентивног менталитета проксимални (најближи) фактори треба да буду усклађени на истакнутији начин. Ова претпоставка полази од тога да у криминологији треба да се направи заокрет од учиниоца као објекта сазнања, ка злочину, његовим ситуационим и просторним карактеристикама, а у истој мјери и ка мјесту и улози жртве у злочину.¹⁸

4. ДАНАШЊА СХВАТАЊА

Данас на Мрежи постоје одређења превенције криминалитета по којима је то „покушај смањења виктимизације, спрјечавање криминали-

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ J. Wilson, *Thinking About Crime*, <http://www.freeservants.us/thinkcrime.html>, приступ: 9.9.2010.

¹⁸ *The Oxford Handbook of Criminology*, 870.

тета и застрашивање криминалаца“. Ово се одређење односи искључиво на напоре које чини држава да умањи злочин, на примјену закона и посебно на дјеловање кривичног правосуђа. Шире одређење гласи да је „превенција криминалитета свака иницијатива или политика која умањује или уклања укупан ниво виктимизације или ризик индивидуалног криминалног понашања“. Тако одређен појам обухвата програме које предузимају држава и локална заједница, у циљу умањења појаве ризичних фактора који су у корелацији са криминалним понашањем и нивоом виктимизације, као и напоре да се промијени представа о злочину.

Овакав приступ превенцији криминалитета непосредно проистиче из дјеловања различитих међународних организација. Тако је Светска здравствена организација донијела 2004. године Водич (*the World Health Organization Guide*, 2004), који употпуњује Светски извјештај о насиљу и здрављу из 2002. године (*The World Report on Violence and Health*, 2002) и Резолуцију свјетске скупштине о здрављу из 2003. године (2003 *World Health Assembly Resolution 56–24*), у коме се препоручује да државе имплементирају сљедећих девет препорука: креирати, имплементирати и пратити националне акционе планове за превенцију насиља; повећати простор за прикупљање података о насиљу; дефинисати приоритете, као што су: узроци, посљедице и евалуација превенције насиља и подржати истраживања о томе; промовисати напоре примарне превенције; јачати одзив према жртвама насиља; интегрисати превенцију насиља у социјалну и образовну политику и помоћу тога промовисати родну и друштвену равноправност; увећавати сарадњу и размјену информација о превенцији насиља; промовисати и пратити примјену међународних уговора, закона и других механизма за заштиту људских права; тражити примјенљиве, усаглашене одговоре на глобалну трговину дрогом и оружјем.

У једној од најразвијенијих држава свијета, САД на примјер, подносе се редовни извјештаји Конгресу о томе шта успијева, а шта не, као и шта може успјети у превенцији криминалитета. Тако се, између осталог, наглашава да се превенција криминалитета често погрешно тумачи, у смислу неразликовања појмова „превенција“ и „кажњавање“, као „поларних супротности континуума „меког“ насупрот „грубог“ одговора на злочин“.¹⁹ Јасно је да је превенција злочина резултат, док је кажњавање један од могућих алата да се достигне тај резултат. Због тога се превенција злочина не одређује по својим намјерама, већ по својим посљедицама. Ове посљедице се одређују двојачко: једна је по броју кривичних дјела; друга по броју криминалаца (*Hirschi*, 1987). Неки би је одредили по количини превенира-

¹⁹ *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising*, A Report to the United States Congress, <http://www.ncjrs.gov/works/wholedoc.htm>, приступ: 10.9.2010.

них повреда (*Reiss and Roth*, 1993) или по броју повријеђених жртава или поновљеног повређивања (*Farrell*, 1995). Конгрес САД је прихватио ширу дефиницију превенције криминалитета: то је умањење ризичних фактора (чланство у малољетничкој банди) и развијање заштитних фактора (завршетак средњошколског образовања, на примјер).²⁰

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА ИЛИ КРИТИКА СИТУАЦИОНЕ ПРЕВЕНЦИЈЕ

Ситуациона превенција привлачи бројне критичаре и критичке ставове из самог језгра установљених криминолошких знања, поготову у дијелу свог радикалног поновног уобличавања улоге полиције, затим истраживачког поступка и практичних напора. Овим приступом превенцији потпуно су занемарена етиолошка питања, дакле тај кључни дио или област традиционалне криминологије. Учиниоци кривичних дјела су посматрани као „абиографске индивидуе“, извучени из свога социјалног или структуралног контекста и личне историје, односно једног актера „рационалног избора“. ²¹ Кларк и Корниш примјећују реалност „ограничене рационалности“ приликом доношења одлука, јер је тад избор донијет под „принудом“ временског ограничења, граница способности и доступности релевантних информација. Такође, овај приступ се не односи на не-опортунистичке злочине или у односу на став да нису сви учесници у злочину истовремено и економски заинтересовани. Ситуациона превенција не образлаже неиструменталне узроке, затим „изразит“ криминалитет, као и улогу емоција. Привлачност ризиком испуњених криминалних радњи, које уједно исказују и моралне или културалне преференце, није тако једноставно обухватити објашњењем теорије рационалног избора. У том истом смислу, сам ризик може бити јако привлачан за учиниоца. Отуда, ситуационим схватањима не може до краја да се објасни облици криминалитета, попут: одузимања моторног возила, конзумирање наркотика, злочин мржње, насиље повезано са алкохолизмом и чланством у ганговима. ²²

Даљи критички став усмјерен је на мањак етичке димензије теорије о ситуационој превенцији криминалитета. Чини се да она нема јасна објашњења о правичности која се заснива на њој и не нуди никакве границе за њену примјену или импликације. Многи заговорници ове теорије истичу да је неопходно оголити како злочин, тако и мјере превенције од било каквог повезивања са моралним или нормативним дебатама

²⁰ *Ibid.*

²¹ Вид. Р. О'Malley, "Risk, Power and Crime prevention", 1992, <http://justice4victims.org/Documents/risk,%20power%20and%20crime%20prevention.doc>, приступ: 4.10.2010.

²² *The Oxford Handbook of Criminology*, 881.

(*Felson*, 1998).²³ С друге стране, Фелсон истиче да „потенцијалне жртве имају моралну одговорност да умање ризик од криминалитета“.²⁴

Стога је јасна тврдња да је начин како се примјењује ситуациона превенција у друштву, које обилује неједнакостима, уједно и начин за стварање нових неједнакости. Њене практичне импликације стварају многобројна социјална и етичка питања. Једно одбацавање ове примједбе долази из начина повезивања ситуационог приступа са радом са жртвама злочина (*Pease*, 1998).²⁵ Овај став подупријет је истраживањем које указује на то да је виктимизација добар предзнак за понављање виктимизације (*Farrell*, 1995),²⁶ представљање ситуационих метода као брзог одговора на виктимизацију (то би био програм терцијарне превенције у односу на жртву), који омогућава такве интервенције с циљем постизања неког облика друштвене компензације: „Потврдити да чак и предвиђање најбољег пророка да је сљедећа виктимизација последња виктимизација – значи потврду да жртва има подршку и да је примијењена превенција и да су то двије стране једног истог угла“.²⁷

Ситуациона превенција почела је буде повезана са порастом идеје о „друштву тврђави“, у коме је логика „очеличити мету“ узета у свом најширем смислу у облику „брањеног друштва“ у коме људи живе обезбјеђени иза зидина, капија и других физичких мјера обезбјеђења. Исто тако, схватања везана за ситуациону превенцију подстичу извјесне етичке дилеме везане за грађанске слободе и људска права. Многи механизми ситуационе превенције криминалитета су наметнути и повлаче за собом базе са личним подацима, чиме се задира у традиционално схватање приватности, путем система за обезбјеђивање сигурности. Можда је управо у томе иронија да су у истим земљама, гдје су забринутост у вези са људским слободама и страх од наметнутог надгледања помогли да се утврди одређена визија превенције и полицијског рада још прије скоро два века, ови аргументи били широко игнорисани у процесу умножавања превентивне технологије.²⁸

²³ *Ibid.*

²⁴ A. von Hirsch, D. Garland, A. Wakefield, *Ethical and Social Perspectives on Situational Crime Prevention*, Oxford 2000, 37.

²⁵ Вид. К. Pease: “Repeat Victimization: Taking Stock“, *Crime Detection and Prevention*, Series, Paper 90, 1–48, http://www-staff.lboro.ac.uk/~ssgf/KP/1998_rv_Taking_Stock.pdf, приступ: 7.10.2010.

²⁶ Вид. G. Farrell, “Preventing Repeat Victimization“, *Crime and Justice*, 19, 1995, 469–534, <http://www-staff.lboro.ac.uk/~ssgf/PDFs/rv%20Crime%20n%20Justice.pdf>, приступ: 7.10.2010.

²⁷ D. Forrester, M. Chatterton, *The Kirkholt Burglary Prevention Project: Phase II*, Rochdale Paperback, 1990, http://www-staff.lboro.ac.uk/~ssgf/KP/1990_Kirkholt_Phase_II.pdf, приступ: 7.10.2010.

²⁸ *The Oxford Handbook of Criminology*, 882.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Brandon, Welsh, Farrington, David eds., *Preventing Crime: What Works for Children, Offenders, Victims, and Places*, Springer, New York 2006;
2. Chainey, Spencer P, Ratcliffe, Jerry, GIS and Crime Mapping. John Wiley & Sons, Hoboken, 2005, <http://dx.doi.org/10.1002/9781118685181>;
3. Chainey, Spencer P., Curtis-Ham, Sophie J., Evans, R. Mark, Burns, Gordon J., “Examining the extent to which repeat and near repeat patterns can prevent crime”, *Policing: An International Journal*, Vol. 41 No. 5, 2018, <https://doi.org/10.1108/PIJP-SM-12-2016-0172>;
4. Farrell, Graham, “Preventing Repeat Victimization“, *Crime and Justice* 1995.
5. Forrester, David, Chatterton, Mike, *The Kirkholt Burglary Prevention Project: Phase II*, Rochdale Paperback 1990;
6. Heffernan, William C., Kleinig, John, „Introduction“, u: *From Social Justice to Criminal Justice, Poverty and Administration of Criminal Law*, (ed. by William C. Heffernan, John Kleinig), Philopsohy 2000;
7. International Centre for Prevention of Crime, *Urban Crime Prevention and Youth at Risk: Compendium of promising strategies and programs from around the world*, Montreal, 2005;
8. Kimmett Edgar, *Restorative Justice in Prisons*, “With a little imagination and a lot of courage, prisons could become a natural setting for Restorative Justice”, Oxford Centre for Criminological Research, Prison Service Journal, Resource Book and Report, 2002;
9. Константиновић Вилић, Слободанка, Николић Ристановић, Весна, Костић, Миомира, *Криминологија*, Пеликан принт, Ниш 2009;
10. Константиновић Вилић, Слободанка, Костић, Миомира, *Пенологија*, Центар за публикације Правног факултета, Ниш 2011;
11. Костић, Миомира „Потребе, социјалне разлике и криминалитет“, Зборник са научног скупа *Узроци и последице социјалне диференцијације у нашем друштву данас*, Приштина 1997;
12. Костић, Миомира, „Виктимолошки приступ и реформа кривичног правосуђа“, Тематски зборник радова *Реформа кривичног правосуђа*, Правни факултет у Нишу, Ниш 2010;
13. Костић, Миомира, „Успостављање стандарда за ресторативну правду“, *Темида*, Београд, 1, година 10, 2007;
14. Lawrence Sherman, Gottfredson, Denise, MacKenzie, Doris, Eck, John, Reuter, Peter, Bushway, Shawn, *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising: A Report To the United States Congress*, US Dept of Justice NIJ Pub, Washington 1997;
15. Lawrence, Sherman, Farrington, David, Welsh, Brandon, MacKenzie, Doris 2002, *Evidence Based Crime Prevention*, Routledge, New York.

16. Leslie, Sebba, “On the Relationship between Criminological Research and Policy: The Case of Crime Victims“, *Criminology and Criminal Justice*, 1. 2001;
17. Meško, Gorazd, Lobnikar, Branko, “The contribution of local safety councils to local responsibility in crime prevention and provision of safety”, *Policing: An International Journal*, Vol. 28 No. 2, 2005, <https://doi.org/10.1108/13639510510597951>.
18. O’Malley, Pat, “Risk, power and crime prevention“, *Economy and Society*, Volume 21, Issue 3, 1992;
19. Pease, Ken, “Repeat Victimization: Taking Stock“, *Crime Detection and Prevention*, Series, Paper 90;
20. Schubert, Herbert, “Urban crime prevention – broadening of perspectives“, *Journal of Place Management and Development*, Vol. 9 No. 2, 2016, <https://doi.org/10.1108/JPMD-09-2015-0031>;
21. *The Oxford Handbook of Criminology* (ed. by Mike Maguire, Rod Morgan and Robert Reiner), Oxford University Press 2007;
22. United Nations, Economic and Social Council, *Guidelines for the Prevention of Crime*, New York: United Nations, Economic and Social Council, Office for Drug Control and Crime Prevention 2002;
23. Von Hirsch, Andreas, Garland, David, Wakefield, Alison, *Ethical and Social Perspectives on Situational Crime Prevention*, Oxford 2000;
24. Waller, Irvin, *Less Law, More Order: The Truth about Reducing Crime*, West Port: Praeger Imprint Series 2006;
25. Wilson, James Q., *Thinking about Crime*, Vintage Books 1985.

Associate Professor Marina M. Simović, LL.D.

Faculty of Law, University „Apeiron“ Banja Luka,
Ombudsman for Children of Republic of Srpska

Full Professor Miomira P. Kostić, LL.D.

Faculty of Law, University of Niš

CRIME PREVENTION POLICY AND SECURITY SCIENCE

Summary

In their paper, the authors first emphasized that the emergence and development of crime prevention are some of the important features of criminal justice systems in modern countries of the World and they often reflect the global “transfer” of prevention practice and idea in the way they are embedded in different jurisdictions and within the jurisdiction of a par-

ticular state. This way is always clearly shaped by different local and cultural traditions, as well as socio-legalistic context of issues it regulates. The acceptance of preventive strategies and technologies, in the broadest sense, is conditioned by their comparison with political aspirations, on one hand, as well as their harmony with values of culture, on the other hand. Then, it is important to consider the understanding of crime, order and security, having these three concepts being the key to the development of crime prevention and security in social community.

Key words: *Crime prevention; Security science; Risk factors; Protective factors.*